

УДК 378.14

Міровська Маріола

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АСПЕКТ

А Розкривається сутність управління освітнім процесом у закладах вищої освіти. Робиться акцент на міждисциплінарному характері зазначеної проблеми. Надається характеристика соціально-педагогічної системи. Описується кейс-менеджмент (ведення випадку) як провідна технологія забезпечення якості освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Ключові слова: соціально-педагогічна система; управління освітнім процесом; потреби здобувачів освіти; освітній процес; кейс-менеджмент

Актуальність проблеми. Виклики, що обумовлюють трансформацію сутності вищої освіти як в Україні, так і в Польщі, сприяють орієнтації університетської освіти на врахування і задоволення освітніх потреб і запитів молоді як безпосередніх користувачів послуг закладів вищої освіти. Разом із тим у період переорієнтації суспільства від індустріальної парадигми існування до інформаційної вирішальним чинником розвитку країни стає рівень інтелектуального потенціалу нації взагалі та рівень інтелектуального розвитку кожної особистості зокрема. Провідною характеристикою успішної діяльності людини стає її здатність адаптуватися та змінюватися в ситуації невизначеності та ухвалювати правильне рішення, аналізуючи низку чинників. Ураховуючи зазначене, освітній процес в закладі вищої освіти повинен мати адаптивний і випереджальний характер, що обумовлює швидке й адекватне реагування змістового наповнення освітнього процесу на нові виклики, на запити та потреби споживачів освітніх послуг, що надає заклад вищої освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. В умовах сьогодення актуальним і необхідним є забезпечення якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти, що, у першу чергу, залежить від стану організації в них освітнього процесу. Обґрунтуванню сутності управління освітнім процесом у закладі вищої освіти сприяє теорія управління, зокрема, це роботи таких авторів як М. Альберт, В. Афанасьєв, Р. Блейк, М. Мескон, Д. Моутон, Д. Тейлор, А. Файоль, Ф. Хедоурі, Е. Юдін та ін. Спираючись на роботи зазначених авторів, можна констатувати, що управління є процесом і здійснюється в організованих системах, забезпечує досягнення запланованих результатів. Управління притаманно соціальним системам. Одним із різновидів соціального управління є управління соціально-педагогічними системами (у т. ч. закладом вищої освіти).

Теоретичні та практичні аспекти управління соціально-педагогічними системами взагалі й закладами вищої освіти України зокрема, ґрунтовно розкриті в роботах: О. Боднар, Т. Борової, Н. Воляннюк, О. Галуса, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, В. Камишина, М. Коляди, Н. Клокар, В. Курила, В. Маслова, В. Олійника, Н. Островерхової, З. Рябової, Л. Сергеевої, О. Снісаренко, Т. Сорочан, Є. Хрикова, О. Шарова, С. Шевченка, В. Яковця та ін. У наукових джерелах зазначається, що управління є специфічним видом людської діяльності, ґрунтується на певній взаємодії суб'єкта та об'єкта управління з урахуванням зовнішніх і внутрішніх впливів на систему, що викликає певний дисбаланс соціально-педагогічної системи. До таких впливів відносяться, наприклад, зміна соціального статусу або соціальних умов суб'єктів освітнього процесу. Зазначимо, що їхнє виявлення та урахування під час організації та перебігу освітнього процесу сприятиме забезпеченню його якості. Крім того, учасники освітнього процесу мають певні освітні потреби, що спонукають їх до активної діяльності. У зв'язку із зазначеним вище провідними завданнями системи управління стає визначення впливів на діяльність суб'єктів освітнього процесу, зокрема, здобувачів вищої освіти, визначення та задоволення їхніх запитів і потреб під час перебігу освітнього процесу. В основі зазначеного розроблення відповідної освітньої траєкторії розвитку потенціалу студента для його успішної соціалізації й забезпечення якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти. Зазначені аспекти підкреслюють міждисциплінарний аспект процесу управління соціально-педагогічними системами взагалі й освітнім процесом у закладі вищої освіти зокрема.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових джерел і стан розробленості проблеми обумовлює постановку питання щодо розкриття сутності управління освітнім процесом у закладі вищої освіти як міждисциплінарної проблеми.

Мета статті: розкрити сутнісні характеристики управління освітнім процесом закладу освіти на міждисциплінарних засадах та охарактеризувати технологію кейс-менеджменту як провідну у забезпеченні якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти.

Викладення основного матеріалу. В умовах глобалізації провідною метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань [7]. Тобто, головне завдання вищої освіти підготувати людину до майбутньої професійної діяльності. Забезпечення успішності зазначеного потребує постійного його відстеження та коригування. Цілеспрямований вплив на стан будь-якого процесу, у т. ч. й освітнього, має назву управління.

У філософському розумінні управління є функцією високоорганізованих систем (соціологічних, біологічних, технічних), воно забезпечує їхню структурну цілісність, підтримання заданого режиму діяльності, забезпечує досягнення запланованої мети [14].

Заклад вищої освіти є відкритою соціально-педагогічною системою, під якою розуміють певну сукупність соціальних і педагогічних явищ і процесів, що перебувають у взаємовідносинах і мають певні зв'язки [4].

Провідними характеристиками соціально-педагогічної системи є: цілісність, як певна завершеність та єдність (структура), де системоутворювальним фактором є цілеорієнтація; адаптація (приспособлення до навколишнього середовища) на основі самоорганізації та саморегуляції; інтеграція (структурні компоненти системи є скоординованими); організаційна культура (підтримка ціннісного зразка взаємодії).

Акцентуємо, що соціально-педагогічна система являє собою певну взаємодію основних її структурних елементів, яка має п'ять аспектів: індивідуальна взаємодія як взаємодія особистостей; соціальна взаємодія як основа утворення соціальної групи; педагогічна взаємодія як основа утворення освітньої спільноти; ієрархічна взаємодія як посадова взаємодія організаційних структур; ціннісна взаємодія, що обумовлює зміст і характер поведінки суб'єктів взаємодії (рис. 1):

Рис. 1. Види взаємодії у соціально-педагогічній системі

Сутнісною ознакою такої системи є встановлені взаємозв'язки як між внутрішніми структурами організації, так і між зовнішніми, в основі яких покладені інформація й комунікація. Спираючись на роботи Н. Лумана [15] та Т. Парсонса, зазначимо, що соціальні системи утворюються під час інтеракції суб'єктів взаємодії. Зазначена інтеракція може бути стихійною, а може бути організованою суб'єктом управління. Під час такої інтеракції суб'єкти й об'єкти управління можуть мінятися місцями й одночасно виступати як суб'єкти, так і об'єкти управління. Управління в соціально-педагогічних системах підпорядковується загальній теорії соціального управління, де вирішальним чинником є людський фактор.

Зазначимо, що соціальне управління через цілеспрямовані впливи орієнтоване на впорядкування та узгодження інтеракції (взаємодії) людей для досягнення мети, яка стоїть перед ними. В основі взаємодії покладені сутнісні характеристики соціально-педагогічної дії, що є будь-якою дією одного суб'єкта освітнього процесу, що орієнтована на іншого суб'єкта освітнього процесу з метою зміни його поведінки чи установок. Взагалі, певні соціальні дії, за Я. Щепаньським, є системою вчинків, засобів і методів, за допомогою яких особа чи соціальна група має намір змінити поведінку чи установки інших осіб чи груп [18].

У соціально-педагогічних системах управління за змістом є впливом на діяльність учасників освітнього процесу, на організацію їхніх спільних дій, спонукання до взаємовідносин та об'єднання їх для досягнення певної мети. У межах нашої роботи щодо підтримки студентів у процесі навчання спираємося на такий вислів, що, вступаючи до навчання у заклад вищої освіти, молодь починає ототожнювати себе зі спільнотою закладу, повністю викреслюючи себе з минулого життя. Провідними характеристиками студентської спільноти є суспільна адаптація як межа соціальної відокремленості студентської молоді; функціональні зв'язки членів даної організації з іншими соціальними групами; особливості даної соціальної категорії як майбутньої інтелігенції [13]. Тому для успішної соціалізації через адаптацію в суспільстві та забезпечення якості надання освітніх послуг системі управління закладом вищої освіти необхідно враховувати зазначені характеристики студентської молоді.

Результативність управління залежить від його інформаційного забезпечення, яке є складним процесом інформаційно-комунікаційної взаємодії [8]. Аналізуючи роботи провідних науковців, зробимо висновок, що управління є процесом і здійснюється в організованих системах, забезпечує досягнення запланованих результатів. Спираючись на роботи А. Пригожина, зазначимо, що управління соціальними системами (у т. ч. і соціально-педагогічними) має свої специфічні особливості. Це пов'язано із тим, що воно здійснюється у системі «людина-людина» і спирається на загальну теорію соціології. Автор зазначає, що для успішності управлінської діяльності необхідно враховувати три складові управління. А саме: по-перше, це цільовий вплив, який складається з цілепокладання та ціледосягнення. Він обумовлює здійснення діяльності суб'єкта та об'єкта управ-

ління задля досягнення мети й отримання запланованих результатів. Мета повинна мати таку характеристику як досяжність; по-друге, це самоорганізація, як продукт соціальної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Вона діє через механізм громадської думки, яка, у свою чергу, виступає як форма соціального контролю (колективне регулювання процесів); по-третє, організаційний порядок, який має інтегративний характер щодо об'єднання управлінських цільових впливів і процесів самоорганізації [12]. У цьому зв'язку актуальним є описання сутнісних характеристик культури цільового управління в системі вищої освіти [10].

Отже, управління освітнім процесом у закладі вищої освіти є складним процесом, який здійснюється у соціальній реальності і враховує всі аспекти соціального співжиття. Так, Н. Білик управління адаптивно-педагогічним проектуванням регіональної освітньої системи підвищення кваліфікації розглядає «як цілеспрямований процес, який сприяє розвитку інноваційного потенціалу педагогічних працівників за певний інтервал часу при обмежених ресурсах шляхом чіткого визначення цілей управління, розроблення механізмів їхньої реалізації, термінів і стану проміжних етапів процесу, зв'язків планованих цілей із ресурсами» [3, с. 29].

Крім того, підкреслимо, що управління освітнім процесом у закладі вищої освіти реалізується у ході певної взаємодії суб'єкта та об'єкта управління і враховує зовнішні та внутрішні впливи на систему і для його реалізації необхідна наявність ресурсів: інформаційних, матеріальних, людських та ін. [1]. Таким чином, процес управління має три провідні аспекти: інституційний, функціональний, інструментальний [5]. Інституційний аспект визначається сутнісними ієрархічними зв'язками між суб'єктами та об'єктами управління; функціональний – характеризується сукупністю дій, які визначаються функціями управління, а інструментальний – методами та засобами управлінської діяльності. Спираючись на наукові джерела, зазначимо, що управління – це специфічний вид людської діяльності, сутність якого полягає в цілеспрямованому впливі керуючої системи на керувану з метою переведення останнього на вищий рівень розвитку й орієнтований на досягнення визначеної мети. Мета – це опис бажаного майбутнього стану об'єкта управління, який необхідно досягнути [1]. У нашому випадку провідною метою управління є забезпечення якості надання освітніх послуг засобом фокусування на задоволенні освітніх запитів і потреб споживачів на основі їхньої інтеграції та формуванні позитивної репутації закладу. Під репутацією розуміють громадську думку про щось [16]. У зв'язку із цим, забезпечення якості освітнього процесу, у першу чергу, пов'язано із рівнем навченості здобувачів освіти. На них спрямовується основна активність керуючої системи. Зазначимо, що кваліфікаційні вимоги щодо їхньої підготовки визначено певними нормативними документами, де визначено необхідний для виконання посадових обов'язків рівень професійної підготовки фахівця, що засвідчується документами про освіту та необхідним стажем роботи.

Акцентуємо, що освітній процес у закладі вищої освіти має трикомпонентну структуру: це взаємодія науково-пе-

дагогічних працівників і здобувачів освіти щодо опанування змісту навчальних дисциплін [11]. Тобто, в основі освітнього процесу покладено взаємодію його суб'єктів. Саме це й обґрунтовує його соціальну сутність. Аналізуючи наукові джерела, зазначимо, що провідною функцією освітнього процесу є соціалізація та підготовка особистості до професійної діяльності в суспільстві. У нормативних документах зазначається, що освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться в закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передавання, засвоєння, примноження й використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [6].

Таким чином, головним завданням освітнього процесу є розвиток і самореалізація особистості, що необхідні для формування конкурентоспроможного людського капіталу країни. Зазначене обумовлює необхідність використання теорій соціальної роботи в управлінні освітнім процесом в закладі вищої освіти. У межах нашого дослідження обґрунтовуємо необхідність і доцільність використання кейс-менеджменту як технології соціальної підтримки студентів під час навчання у закладі вищої освіти. Зазначена технологія була розроблена в теорії соціальної роботи як напрямок роботи з клієнтом. Вважається, що технологія кейс-менеджменту може бути джерелом інформації для людей, що користуються освітніми послугами, у ситуаціях ризику зниження їхнього соціального потенціалу, реалізуючись шляхом включення їх у процес планування покрокових дій щодо вирішення власних проблем. Це дозволяє нам розглянути кейс-менеджмент як перспективну стратегію для підтримки студентів під час навчання в закладі вищої освіти для розвитку їхнього освітнього потенціалу й соціалізації засобом розробки керівних вказівок щодо посилення їхньої ресурсності шляхом вирішення соціальних проблем.

Отже, кейс-менеджмент як технологія управління освітнім процесом в закладі вищої освіти забезпечує розвиток і підтримку студента на основі розкриття його власного потенціалу та залучення необхідних ресурсів для вирішення власних соціальних проблем. Під соціальними проблемами розуміємо питання та ситуації, що впливають на студента і, за його точкою зору, є достатньо серйозними й потребують певних зусиль для подолання, у т. ч. зовнішніх [9].

У науковій літературі кейс-менеджмент трактується як випадок або ситуація, що вимагає комплексного набору дій для отримання необхідного результату чи досягнення мети. Як правило, кейс-орієнтовані процеси є неструктурованими, управляються на основі слабо формалізованих рішень, змінюються з часом і ситуативно-варіативні. Вони важко піддаються цільовому пануванню й реалізуються засобом постійної комунікації з клієнтом. Кейс ініціюється певними обставинами і, як правило, в ситуації інформаційного дефіциту щодо можливих ресурсів і потребує низки дій, спрямованих на їхній пошук, побудову плану та визначення шляхів щодо його досягнення. Тому кейс-орієнтовані

процеси завжди мають початок і завершення, що презентується через план, протоколювання дій, терміни, оцінку та моніторинг. Кейс-менеджмент передбачає командну роботу фахівців різних сфер із визначенням керуючого випадком. Сучасний рівень розвитку комп'ютерних технологій надає можливість використовувати метод кейсів як комп'ютеризовану технологію роботи з клієнтом, що забезпечить усіх учасників команди до рівного доступу до інформації [2; 17].

Необхідно зазначити, що кейс-менеджмент передбачає розгортання послідовності робіт, які спрямовані на вирішення низки завдань у бажаному напрямі. Разом із тим зазначено технологію відрізняє те, що на відміну від інших методів і технологій, управління колективною роботою (наприклад, метод проектів) – це є динамічна, непередбачувана робота, напрямом якої визначає користувач цього кейсу, тобто клієнт, а не призначений менеджер. В основі кейс-менеджменту покладено співпрацю клієнта і виконавця, де перший виступає як носієм кейсу, так і тим, хто визначає напрямок його розгортання. На наше переконання, в ситуації посилення соціально-економічних ризиків при зростанні багатомірності життя саме кейс-менеджмент може бути доречним в управлінні освітнім процесом у закладі вищої освіти під час роботи з користувачем освітніх послуг – студентом. Таким чином, зазначені аспекти обумовлюють необхідність організації системи управління освітнім процесом у закладі вищої освіти провідних наробіток теорії та практики соціальної роботи.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження щодо обґрунтування сутності управління освітнім процесом у закладі вищої освіти підтвердило міждисциплінарний характер зазначеної проблеми. Зазначене питання ґрунтується на законах філософії, загальній теорії соціальних систем, науці управління соціально-педагогічними системами, на теоретичних і практичних надбаннях соціології та соціальної роботи. Крім того, провідною технологією, що спроможна забезпечити стійку якість надання освітніх послуг закладом вищої освіти та сформувати конкурентоспроможного фахівця є технологія кейс-менеджменту, яка є певною методологією організації та перебігу освітнього процесу.

Перспективами подальших наукових досліджень є розкриття основних положень методології управлін-

ня освітнім процесом у закладах вищої освіти на засадах кейс-менеджменту. Необхідно описати закони, закономірності, принципи, методи та засоби діяльності управлінської системи закладу вищої освіти, розкрити сутнісні характеристики культури цільового управління в освіті.

📖 Список використаних джерел

1. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, З. В. Рябова та ін.; за заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. Харків: Мачулін, 2017. 440 с.
2. Бевз Г. Психологічна робота в практиці кейс-менеджменту: аналіз досвіду впровадження. *Психологічний часопис*: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка. № 3. Вип. 13. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2018. С. 9–25.
3. Білик Н. І. Теоретичні і методичні засади управління адаптивно-педагогічним проектуванням регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец.: 13.00.06; Черкаський нац. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси: Бізнес-інновац. центр Черкаського нац. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2016. 40 с.
4. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_система.
5. Гольдштейн Г. Я. Основы менеджмента: конспект лекций. Таганрог: ТРТУ, 1995. 148 с.
6. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
8. Калініна Л. М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06; Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менеджменту освіти». Київ, 2008. 41 с.
9. Оксфордский толковый словарь по психологии / под ред. А. Ребера. Oxford, Penguin NonClassic, 2002. 864 с.
10. Олійник В. В. Культура цільового управління в національній системі освіти: гуманістичний контекст [Текст]: кол. моногр. / О. Л. Ануфрієва, Т. І. Бурлаєнко, Г. А. Дмитренко [та ін.]; за заг. ред. Г. А. Дмитренко, В. В. Олійника. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 412 с.
11. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. В. Рябова, І. І. Драч, Н. О. Приходькіна, Н. В. Любченко [та ін.]. Київ: НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2017. 316 с.
12. Пригожин А. И. Методы развития организаций. Москва: МЦФЭР, 2003. 863 с.
13. Соціологія: навч. посіб. / А. А. Герасимчук, Ю. І. Палеха, О. М. Шиян. Київ, Видво Європейського університету, 2004. 246 с.
14. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наук. ред.); І. О. Покаржевська (худ. оформл.). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
15. Niklas Luhmann: Soziale Systeme. Frankfurt am Main, 1984.
16. Reputacja. [електронний ресурс]. URL: <https://sjp.pwn.pl/so/reputacja/4503876.html>.
17. Swenson K. D., editor. Mastering the Unpredictable: How Adaptive Case Management Will Revolutionize the Way That Knowledge Workers Get Things Done. Meghan-Kiffer Press, 1st edition, 2010.
18. Szczepański Jan. Konsumpcja a rozwój człowieka. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1981. 349 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 21.08.2018

Мировская Мариола. Управление образовательным процессом в учреждениях высшего образования: междисциплинарный аспект.

А Раскрывается сущность управления образовательным процессом в учреждениях высшего образования. Делается акцент на междисциплинарном характере данной проблемы. Дается характеристика социально-педагогической системы. Описывается кейс-менеджмент (ведение случая), как ведущая технология обеспечения качества образовательного процесса в учреждении высшего образования.

Ключевые слова: социально-педагогическая система; управление образовательным процессом; потребности соискателей образования; образовательный процесс; кейс-менеджмент

Mirovskaya Mariola. Management of the Educational Process in Institutions of higher Education: an Interdisciplinary Aspect.

S The article deals with the essence of the management of educational process in higher educational institutions. It is focused on the interdisciplinary nature of this problem. The characteristics of the social and pedagogical system are substantiated. Case management is described as the leading technology of ensuring the quality of educational process in the higher educational institution in this article.

Key words: social and pedagogical system; management of educational process; charges of educational applicants; educational process; case management